

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ!

Eiropas Sociālā fonda projekts

„Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta sistēmas izveide”

(vienošanās Nr. 2010/0330/1DP/ 1.2.2.4.1/10/IPIA/VIAA/001)

Aija Tūna, IAC izglītības projektu vadītāja

Iekļaujoša izglītība: no filozofijas līdz ikdienas praksei

Šoziem viesojoties Latvijā, profesors Pīters Džarviss, ievērojamais izglītības speciālists, vairāk kā 40 grāmatu autors no Lielbritānijas, stāstot par savām ne pārāk gludajām skolas gaitām, teica: „Ne jau es cietu neveiksmi skolā. Skola cietu neveiksmi attiecībā pret mani.” Pasaulei paveicies, ka šī cilvēka talants netika pilnībā noslāpēts tikai tāpēc, ka skolas gados viņam bija grūtības „iekļauties sistēmā” – darīt *to, tad un tā*, kā bija paredzējuši skolotāji un izglītības sistēmas veidotāji. Zinām vēl virkni tādu piemēru gan pasaulē, gan tepat Latvijā, kur cilvēki guvuši sasniegumus ne pateicoties, bet par spīti tam, kā veicies skolā. Taču daudz vairāk ir to, kuriem nav pieticis spēka izlauzties cauri „viņš jau nevar”, „viņa neklausā”, „viņi traucē” un līdzīgiem vērtējumiem, kas apšaubā ticību bērna/skolēna varēšanai, pazemina sagaidāmos rezultātus un bieži vien neatgriezeniski ietekmē pašvērtējumu un tālāko dzīves ceļu. Iekļaujoša izglītība, par ko bieži runā un raksta jābūtības izteiksmē, nozīmē profesionālu varēšanu un cilvēcisku vēlmi ikdienas darbā sniegt labāko iespējamo atbalstu ikviena bērna un skolēna izaugsmei un attīstībai.

Starptautiskie dokumenti, tai skaitā UNESCO „Politikas vadlīnijas par iekļaušanu izglītībā” (2009) aizvien pārliecinošāk atzīst, ka iekļaušana un kvalitāte ir ekvivalenti – iekļaujošs etoss var sniegt ievērojamu ieguldījumu izglītības kvalitātē visiem izglītojamajiem, palielinot izglītības lomu daudz taisnīgākas, līdztiesīgākas un demokrātiskākas sabiedrības veidošanā, kurā tiek novērtēta dažādība (ESIAA*, 2011). Aģentūras ziņojumā „Līdzdalība iekļaujošā izglītībā – indikatoru veidošanas struktūra” (2011) atzīmēts, ka daudzi skolēni, lai arī atrodas skola, pilnvērtīgi nepiedalās mācību procesā un atstāj skolu ar tikai dažiem pozitīviem rezultātiem. Kā reakcija uz neveiksmēm akadēmiskajās jomās bieži vien tiek noteikti ierobežojumi līdzdalībai ārpusstundu pasākumos, interešu izglītībā, saskarsmē ar vienaudžiem, taču, kā norādīts ESIAA publikācijā „Galvenie principi kvalitātes veicināšanai iekļaujošā izglītībā” (2011), ir svarīga aktīva līdzdalība visos skolas dzīves aspektos, lai skolēni nezaudētu vēlmi turpināt izglīties un iegūt maksimālu labumu no mācīšanās dzīvei, darbam un globālai pilsonībai.

Balstoties uz šīm atziņām, „Izglītības attīstības centrs” (IAC) 2013.gada 15. martā Liepājā VISC īstenotā Eiropas Sociālā fonda (ESF) projekta „Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta sistēmas izveide” (vienošanās Nr. 2010/0330/1DP/ 1.2.2.4.1/10/IPIA/VIAA/001) ietvaros organizēja informatīvi izglītojošu semināru un forumu

„Bērns ar uzvedības traucējumiem: no kritikas uz konstruktīvu palīdzību”, kurā tikās pedagogi, izglītības darba vadītāji, augstskolu mācībspēki, dažādu pašvaldības dienestu speciālisti, kā arī vecāki, lai iepazītos ar projekta gaitā izstrādātajiem materiāliem un spriestu par to, kā strādāt labāk, lai nodrošinātu iekļaujošu – tātad kvalitatīvu izglītību ikvienam bērnam. Projekta mērķis ir veidot atbalsta sistēmu izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem kvalitatīvas izglītības nodrošināšanai, sekmējot viņu iekļaušanos sabiedrībā.

Lai īstenotu šo uzdevumu, savs darbs jāpaveic katram: skolai kopumā, katram pedagogam, ģimenei un visai sabiedrībai, jo iekļaujoša skola ir iekļaujošas sabiedrības neatņemama sastāvdaļa. Latvijā šajā jomā vēl daudz darāmā, tāpēc IZM Reformu plāna sadaļā par iekļaujošu izglītību iekļauts mērķis nodrošināt vienlīdzīgas iespējas izglītības apguvei un veicināt sociālās atstumtības riska grupu iekļaušanos izglītības sistēmā visos izglītības veidos un pakāpēs, un VISC īstenotais projekts ir savlaicīgs un tā gaitā izstrādātos materiālus izglītības sabiedrība gaida ar lielu nepacietību. Projekta aktivitāšu galvenie virzieni ietver speciālās izglītības laboratoriju (SIL), iekļaujošas izglītības atbalsta centru (IIAC) izveidi, izglītojamo izpētes instrumentu un metodisko materiālu izstrādi. Daži no materiāliem, t.sk., interaktīvais mācību materiāls valodas prasmju veidošanai un attīstīšanai skolēniem ar speciālām vajadzībām un atbalsta materiāls skolotājiem un interaktīvais mācību materiāls matemātikas prasmju veidošanai un attīstīšanai skolēniem ar speciālām vajadzībām un atbalsta materiāls skolotājiem jau ir pilnībā gatavi un no 2012.gada decembra pieejami VISC mājaslapā lejupielādēšanai.

Semināra sākumā tika akcentēta doma, ka izejas punkts pārmaiņu radīšanai ir kopīgas izpratnes veidošana par to, ka izglītība iekļaujoša ir tad, ja/kad

- visi skolēni un skolotāji tiek uztverti kā līdztiesīgi;
- tiek palielināta skolēnu līdzdalība skolas kultūras, mācību un sabiedriskajā dzīvē un samazināta viņu izstumtība no tās;
- skolas kultūra, politika un darbība tiek pārveidota tā, lai tās atbilstu skolas apkaimes skolēnu dažādībai;
- tiek samazināti šķēršļi mācīšanās procesam un līdzdalībai visiem skolēniem, ne tikai skolēniem ar traucējumiem vai tiem, kuri ietilpst kategorijā “skolēns ar speciālām vajadzībām”;
- skolēnu atšķirības tiek uztvertas kā mācīšanos atbalstošs resurss, nevis kā apgrūtinošas problēmas;
- skola vispirms mēģina likvidēt šķēršļus pieejamībai un līdzdalībai, ar ko saskaras atsevišķi skolēni, lai no tā mācītos, un būtu iespējams ieviest pārmaiņas, no kurām labumu gūtu plašāks skolēnu loks;
- tiek uzsvērta skolu nozīme sabiedrības vienotības attīstīšanā un tās vērtību veidošanā, kā arī sasniegumu uzlabošanā;
- tiek veicinātas abpusēji ieinteresētas attiecības starp skolām un vietējo sabiedrību (Iekļaujošas izglītības indekss, 2002).

Šis uzskaitījums var palīdzēt ikvienai skolai un arī atsevišķam skolotājam analizēt savu darbību un attieksmi.

Semināra gaitā vairākkārt tika akcentēts, ka visu iesaistīto pušu – pedagogu, ģimenes locekļu, atbalsta personāla u.c. starpā jāpanāk vienošanās par kopīgiem principiem, sākot ar to, ka uzmanības centrā ir tas, ko bērns VAR/SPĒJ paveikt. Skolai kopumā un katram pedagogam, meklējot risinājumus savā ikdienas darbā, jāakcentē pedagoģiskie nevis medicīniskie aspekti, kas ļauj sekmēt katra konkrētā bērna attīstību un mācīšanos. Pedagogiem un ģimenei (bet mūsdienu situācijā tas var nozīmēt ne tikai vecākus, bet arī citus bērnam nozīmīgus un blakus esošus cilvēkus) jārunā (jāplāno un jāreflektē) kopā un vienā valodā - ne lingvistiski, bet izpratnes ziņā, izvairoties no pārliedas specifisku terminu lietošanas utt. Skola šajā procesā piedalās kā iekļaujoša organizācija, ar vienotu redzējumu un konsekventu rīcību; tiek veidotas komandas, kas spēj sniegt koordinētu un mērķtiecīgu atbalstu, kas vēsts uz bērna/skolēna patstāvības un neatkarīgas darbības veicināšanu.

Pievēršoties konkrētāk jautājumam par atbalsta sniegšanu bērniem ar uzvedības traucējumiem, vispirms jārūpējas, lai pedagogs un ģimene prastu sekmēt bērna pašregulāciju un dažādās saskarsmes situācijās netiktu provocēta bērna neadekvāta reakcija. Ievērojams kanādiešu zinātnieks Stjuarts Šenkērs, kurš veicis ievērojamus pētījumus arī smadzeņu darbības jomā, meklējot veidus kā palīdzēt bērniem ar īpašām vajadzībām, apgalvo, ka 21. gadsimts ir pašregulācijas gadsimts un tieši šajā virzienā jāfokusē ģimenes, pedagogu un visas sabiedrības pūliņi. Pašregulāciju var raksturot kā spēju sekmīgi kontrolēt un vadīt savu rīcību, kā rezultātā cilvēks zina, ko vēlas, spēj izvirzīt mērķus, var tūlīt uzsākt darbību un sasniegt labus rezultātus; nepadodas pirmo grūtību priekšā, ir neatlaidīgs/a; var atkāpties un darboties stratēģiski; spēj izpētīt vairākas iespējas un pielāgoties mainīgajiem apstākļiem; nav atkarīgs/a no apkārtējās situācijas, bet kopā ar citiem aktīvi nosaka darbības virzienu. Visas uzskaitītās iezīmes ir noderīgas gan bērnam, gan pieaugušajam; tās visas ir attīstāmas un pilnveidojamas.

Kamēr vēl esam ceļā uz harmoniskām attiecībām, katram pedagogam (un ikvienam pieaugušajam) var noderēt vienkārši atgādinājumi par to, kā rīkoties situācijā, kas var izaugt konfliktā, piemēram:

- runā klusā, mierīgā balsī;
- esi mierīgs un objektīvs;
- nepadari situāciju sliktāku ar kliegšanu vai uzmācīgu reakciju;
- neiesaisties strīdos, nerunā pārāk daudz;
- pazīsti pats sevi, nepieņem skolēna (bērna) izaicinājumu;
- paskaidro skolēnam (bērnam), kādas sekas viņa uzvedība var izraisīt un tad dod viņam laiku izvēlēties kā uzvesties.

Atbildot uz jautājumu, „kas, jūsuprāt, rada vislielākos šķēršļus atbalsta sniegšanai bērniem ar uzvedības traucējumiem, semināra dalībnieki nosauca „nesaskaņas starp pieaugušajiem (vecāki, pedagogi), stereotipi, informācijas trūkums”, „nezināšana un bailes – kā pareizi rīkoties, kad uzsākt rīcību, kam lūgt palīdzību, ja nespēj pats rast risinājumu”, „tas, ka daļai pedagogu ir uzskats, ka bērni ar uzvedības problēmām ir nevēlami”, „nekonsekvence pedagogu prasībās un noteikumu ievērošanā”, „tas, ka parasti pedagogi atbildību novel uz vecākiem, bet vecāki uz pedagogiem” utt. Kā atbilde šīm bažām bija iespēja iepazīties ar Liepājas speciālās izglītības laboratorijas izstrādāto metodisko materiālu skolotājiem par izglītojamiem ar uzvedības

traucējumiem. Tas iekļauj teorētiskās atziņas, pieredzi un idejas pedagoga darba risinājumam uzvedības problēmu mazināšanā un novēršanā, kā arī mudina atcerēties, ka palīdzība ir nepieciešama gan tam, kuram ir uzvedības traucējumi, gan tam, pret kuru uzvedības negatīvās izpausmes tiek vērstas.

Īpaši nozīmīga ir informācija par pretošanās spēju (reziliences) attīstīšanu, kas izpaužas tad, kad bērns nonāk saskarē ar riskantām dzīves situācijām, un bērnam izdodas tās pārvarēt, izmantojot īpašus pārvarēšanas un pielāgošanās centienus. Un atkal gan teorija, gan prakse atgādina, ka vislabākais atbalsts bērna pretošanās spēju attīstībai ir veicināt pašapziņu un drošības izjūtu, vairot ticību saviem spēkiem, spēju izprast otra cilvēka perspektīvu, kontaktēties un sadarboties. Cik līdzīgi iekļaujošas izglītības uzstādījumiem!

Pazīstams teiciens, ka skolotāja misija ir katru dienu, katrā stundā un katram bērnam dot iespēju par vienu pakāpienu pacelties uz augšu viņa gatavībā būt atbildīgam, patstāvīgam, aktīvam darbībā un pozitīvam saskarsmē. (Margie Carter, Deb Curtis, 1994). Varam būt gandarīti, ka projekta rezultātā skolotājiem jau pieejami un vel top jauni materiāli, kas palīdzēs būvēt šos pakāpienus un atrast atbildes uz jautājumiem, kas rodas ikdienas darbā. Tomēr joprojām daudz būs jādomā un jāmeklē pašiem, jo skolotāja profesijas burvība lielā mērā slēpjas tieši tajā apstāklī, ka nav divu vienādu gadījumu, nav gatavu recepšu, nav rutīnas, toties ir milzums iespēju gūt gandarījumu par spēju atbalstīt un palīdzēt. Atgriezoties pie ESIAA atziņām, atcerēsimies materiālā „Skolotāju izglītība iekļaušanai” (2011) izteiktajā domā, ka skolotājiem nepieciešams laiks profesionālai refleksijai, un gan skolēniem, gan skolotājiem jāizveido pozitīva domāšana, pieņemot, ka izaicinājumi un kļūdas ir turpmākās izglītošanās iespējas. Visās izglītības vidēs daudzveidība ir jāpieņem un jāuztver kā vērtība, bet dažādība jāuzskata par mācīšanās resursu.

Iekļaujošās izglītības ieviešanai nav ideāla varianta, un pārmaiņu būtiskākais priekšnoteikums ir visas sabiedrības attieksmes maiņa un atbilstoša skolotāju sagatavošana. Spriežot pēc izvērtējuma anketām, daudziem semināra dalībniekiem prātā bija palicis mūsu uzdotais jautājums: vai katrs mūsu lēmums un darbība vērsta uz to, lai bērnam būtu labāk vai pieaugušajam (pedagogam, vecākam, ierēdnim) vieglāk? Godīga atbilde uz šo jautājumu rāda, kurā vietā esam ceļā uz kvalitatīvu, tātad iekļaujošu izglītību, kurā neveiksmi nepiedzīvos ne skola, ne skolēns.

* ESIAA – Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra

Attēli no IAC 2013.gada **15. martā Liepājā** VISC īstenotā Eiropas Sociālā fonda (ESF) projekta „Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta sistēmas izveide” ietvaros organizētā **informatīvi izglītojošā seminārā**:

